

Nesufiksalna tvorba žargonizama u osječkom govoru mladih

Tomić, Sonja

Undergraduate thesis / Završni rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:579934>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrv. i eng. jezika i književnosti

Sonja Tomić

Nesufiksna tvorba žargonizama u osječkom govoru mladih

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Branko Kuna

Osijek, 2011.

1. SAŽETAK

Sociolekt, kao aspekt jezika koji proučava sociolingvistika, predstavlja društvenu raslojenost jezika. Razne društvene skupine, koje variraju po veličini od vrlo malih, kao npr. selo, grad, pa do cijele nacije, imaju svoj jezik pa se tako raspoznaju i gradski govori u kojima se pojavljuje žargon. On predstavlja nadopunu svakodnevnog govora, a ima i bitnu sociolingvističku funkciju – služi za identifikaciju grupa koje se njime koriste. Žargonizmi nastaju na različite načine: metatezom, posuđivanjem s prilagodbom, ali i formalnom tvorbom. Tijekom procesa nastajanja, deformira se uglavnom morfologija standardnog jezika, dolazi do povećanja leksika, no žargonizmi pojedinih područja imaju i izraženu vezu s dijalekatnom osnovicom govora na određenom području. Navedeni su primjeri u seminaru nastali nesufiksanim tvorbama riječi.

Ključne riječi: sociolingvistika, urbana dijalektologija, gradski govor, žargon, sleng, šatrovački govor

SADRŽAJ

1. Uvod.....	4
2. Urbana dijalektologija.....	5
2.1. Povijesni osvrt.....	6
2.2. Jezične promjene.....	8
3. Gradski govor – predmet sociolingvistike.....	10
4. Žargon.....	12
5. Tvorba žargonizama	
5.1. Načini nastajanja šatrovačkog govora.....	13
5.2. Formalna tvorba.....	13
5.3. Još neke od posebnosti osječkog govora.....	16
6. Zaključak.....	17
Literatura i izvori.....	18

1. Uvod

Ovaj seminarski rad bavi se temom nesufiksne tvorbe žargonizama u osječkom govoru. Prethodno objašnjavanju pojma žargona uopće, potrebno je istražiti i definirati pojam sociolingvistike, urbane dijalektologije te različite govorne varijetete grada. Naglasak je stavljen na sociolingvističku funkciju žargona, kao jednog od sredstva identifikacije raznih društvenih grupa. Građa je prikupljena je s različitih osječkih foruma za mlade, te u svakodnevnoj komunikaciji. No, vrlo je malo literature koja se referira isključivo na osječki žargon, što pokazuje da nije dovoljno proučavan. Uvodni dio rada referirat će se na uvodno poglavlje knjige Dunje Jutronic, *Spliski govor*. Bio je izazov proučavati još donekle neistraženo područje koje, potaknuto suvremenim jezičnim promjenama, samo dobiva na važnosti, a samim time mu se širi i utjecaj.

2. Urbana dijalektologija

Ubrzanim razvojem gradova u cjelokupnoj društvenoj zajednici počela je dobivati na značaju pojava intenzivnijeg proučavanja i ispitivanja jezičnih tj. dijalektoloških problema. Sociolingvistika je postala jedna od proučavanijih lingvističkih grana, a 60-ih godina počela se logičnim slijedom razvijati drugačija vrsta već spomenute dijalektologije pod vodstvom američkog lingvиста Williama Labova, a čija je podvrsta vrlo plodna lingvistička grana socijalne, urbane dijalektologije.

Kao glavni cilj socijalne tj. urbane dijalektologije uzima se preispitivanje i proširivanje spoznaja o jeziku općenito. Riječ je ovdje o pristupu jeziku drugačijem od formalnog, o pristupu koji proučava i analizira jezik nastao u društvu, ovisan o svim socijalnim čimbenicima koji su ga i oblikovali takvog kakav jest. Takvo se proučavanje odvija u uskoj povezanosti s govornicima jezika.

Najbitnija ispitivanja socijalne dijalektologije temelje se na proučavanju urbanog govora, pa je bitno da su opisani podaci primjenjivi na određena pravila unutar teorije jezičnih promjena. Naravno, jezične promjene ne mogu se objašnjavati samo unutarjezičnim postavkama jer postoji velik broj pravilnosti koje se mogu primijetiti, a tiču se društvenih čimbenika, npr. društveni status govornika ili generacijske razlike. Dakle, jezične promjene, o kojima će kasnije biti opširnije pisano, objašnjavaju se dodatnim izvanjezičnim faktorima.

Sama vrijednost socijalne dijalektologije jest ta što se istražuje uglavnom govor urbanih sredina, u kojem čak i najčešće dolazi do promjena upravo zbog vrlo dinamičnih i čestih migracija stanovnika. Kako oni dolaze i odlaze, tako se isprepliću i njihovi dijalekti i govori. Tu je sam gradski jezik zapravo proizvod dodira dijalekata i standardnog jezika. Što se posljednjeg tiče, istraživanja na području urbane dijalektologije uistinu pridonose proširivanju ili čak preispitivanju okvira standardnog jezika, što znači da bi se čak mogao u njega uključiti i širi krug varijeteta koji su postavljeni kao određeni standard unutar govornih zajednica koje se njima služe. (Jutronić, 2010: 15)

2.1. Povijesni osvrt

Urbana dijalektologija još se zna nazivati i "varijacijskom" paradigmom, za čije su početke zaslužni Uriel Weinreich, William Labov i Marvin I. Herzog još od 1968. Napisali su članak naziva "Empirijske osnove za teoriju jezične promjene" koji je od velike važnosti za sva kasnija razmišljanja, početak istraživanja, pa i sam razvoj u socijalnoj dijalektologiji, jer su dali potpuno nov model za istraživanje jezičnih promjena. Temeljno ishodište cijele njihove teorije bila je kritika Uriela Weinreicha usmjerena na njemačkog lingvista Hermanna Paula, koji je vjerovao da je jezik dio psihe svake individue, a skupnost pojedinih idiolekata (govora pojedinaca) bila je poznata kao tzv. "jezični običaj", dakle, jedna srednja vrijednost svih idiolekata. Temeljna ideja trojice autora jest da takva teorija ne govori ništa o prirodi jezične promjene, jer su promjene u takvom okviru svedene na slučajne varijacije u govoru. Dakle, iz takvog početnog stajališta uopće se ne može pokazati kako se promjena širi na sve idiolekte (Jutrović, 2010: 16).

William Labov osobito je zastupavo tvrdnju da je sustavnost na razini zajednice veća i važnija od pojedinačnih idiolekata koji su varijabilni, a često u njima postoji niz nepravilnosti i dobivaju smisao tek kad se sagledaju u kontekstu jezične zajednice. Poznata su, nadalje, Labovljeva istraživanja iz 1961. godine s otoka Martha Vineyard, gdje je pokazao da postoji sustavan odnos između govornika i načina na koji se služe određenim jezičnim varijablama. Bitna su i njegova ispitivanja govora Njujorčana, gdje je uvidio da su stanovnici tog grada mnogo vezaniji svojim jezičnim stajalištima i snažnim predrasudama nego samim raznolikim govorom. Govornici su često bili svjesni da nisu postojani u govoru te ih je to mučilo, zamišljali su norme od kojih su mislili da odstupaju, tako da je postojala izvjesna razlika u onome što su govorili, što su mislili da govore i što su mislili da bi trebali govoriti. Labov je stoga uveo "indeks jezične nesigurnosti" kao mjeru govornikova odstupanja od njegove zamišljene norme. Nadalje, određene skupine se ističu kao predvodnici u upotrebi određene jezične varijable koja se inače upotrebljava izvan te skupine. Takvi govornici nazivaju se inovatori (Jutrović, 2010: 16).

Labovljev rad 60-ih godina potaknuo je mnoge lingviste na daljnja istraživanja govora urbanih zajednica. Jedno od bitnijih bilo je istraživanje govora četrdeset i osam crnaca iz Detroita W. A. Wolframa, što je bilo usko povezano s Labovljevim ispitivanjima iz 1966. Metodološki je Wolframovo ispitivanje bilo detaljnije od Labovljevog, ali su bile preuzete njegove tehnike intervjua i metoda analize dobivene građe. Uz njegovo ime vežu se i

istraživanja unutar skupine Afroamerikanaca od deset do dvanaest godina i Portorikanaca u njujorškom getu. Treba spomenuti i da lingvisti Stolz i Bills ispituju odnos standarda i dijalekta kod govornika na području grada Austina u Texasu. Stoga, jasno je zaključivo da su 1960. i 1970. bile početne ali i plodonosne godine za socijalnu dijalektologiju SAD-a.

Što se tiče proučavanja jezika gradova izvan SAD-a, početak se može primijetiti u Velikoj Britaniji. Peter Trudgill proučava govor grada Norwicha, dok Macaulay proučava govor Glasgowa. Metodološki, ispitivanja su se vršila na sličan način kao Labovljeva, međutim postojala je među engleskim lingvistima i svojevrsna kritika takvog načina istraživanja gdje se spominje "postlabovljevska" ili europska sociolingvistika koja se najprije razvija u britanskoj sredini. Nit vodilja bila je da se ispitivanja s takvim metodama i ciljevima trebaju preispitati u drugim društvenim sredinama, različitim od američkih. Pokušavaju se zasnovati na metodološki boljim i teoretski zasnovanijim načelima. Dolazi, dakle, do pojave preispitivanja pojma *govorna zajednica*, a pojam *društvena klasa* kritizira se i umjesto njega uvodi *društvena mreža*. Posljednji pojam odnosi se na karakter odnosa pojedinca prema raznim pojedincima ili skupinama za koje je vezan i kojima prirodno pripada. Tako je društvena mreža manje apstrakta, ali i realnija jedinica od društvene klase.

Kada se govori o prostorima oko Hrvatske, uključujući naravno i nju, na tlu bivše Jugoslavije Pavle Ivić 1971. godine prvi pokušava objasniti zašto se dijalektolozi ne bave gradskim dijalektima. Obrazloženje navodi da je uzrok tomu nepostojanje gradskih dijalekata, kaotično jezično stanje u gradovima koje neprestano varira od prilike do prilike te nedostatak metodologije. Međutim, prvi je navod netočan. Sigurno da postoje gradski govori, no nedovoljno su proučavani čak i dan danas.

Dalibor se Brozović zauzima opet za određeni teorijski okvir gdje se urbane govorne varijante smještaju između mjesnog (homogenog, konkretnog i organskog) govora i između standardnog jezika, koji je jednako tako homogen i konkretan, ali neorganski je idiom. Između dvije krajnosti nalazi se razgovorni jezik, koji je nehomogen, neorganski i nekonkretan.

O govoru grada (o kojem će više riječi biti na stranicama koje slijede) povijesno gledano, također se malo pisalo. Prvi među lingvistima na bivšem jugoslavenskom tlu koji je pisao o toj temi bio je Ranko Bugarski 1965. godine. Sličnim se radovima javljaju i Milka Ivić, te deset godina kasnije i Dušan Jović, koji naglašava da upravo u gradovima dolazi do jezičnih procesa koji određuju budućnost jezika.

Može se reći da postoje mnoge opće tvrdnje, kao što je činjenica da se dijalekt mijenja, da se u dodiru standarda i dijalekta stvara gradski koine, a standardni jezik prodire u dijalekt. No

ipak nedostaju precizne analize i povezivanje jezičnih varijabli s društvenim, što je ujedno i najbitnija poveznica u proučavanju cjelokupne problematike (Jutronic, 2010: 17).

2.2. Jezične promjene

Jedno od glavnih područja zanimanja lingvistike oduvijek su bile jezične promjene, pa su se za njih i davala različita objašnjenja. Osvrćući se na postavke Dunje Jutronic, može se zaključiti da postoje tri skupine objašnjenja jezičnih promjena. Prvu skupinu čine funkcionalna objašnjenja koja uzimaju jezik kao apstraktni sustav unutar kojeg dolazi do sustavnih promjena. Drugu skupinu čine psiholingvistička objašnjenja koja su usmjerena na kognitivne i psiholingvističke procese koji se događaju u umu govornika. Treća grupa, sociolingvistička objašnjenja, uzroke za jezične promjene nalaze u komuniciranju govornika, jer zapravo oni mijenjaju jezik.

Prvo, funkcionalno objašnjenje kaže da jezični sustavi imaju prirodnu sklonost da se sami reguliraju, tj. promjena je "liječenje" jezika. Npr. ako je jezik izgubio padeže, onda će to nadoknaditi time što će se red riječi u rečenici ustaliti. Ovdje se nailazi na svojevrsan problem, a to je da pojedinačni govornici ili skup govornika kao cjelina ne mogu znati da jezičnom sustavu prijeti svojevrsna asimetrija, a i može nastati neravnoteža u nekom drugom dijelu sustava.

Psiholingvističko objašnjenje tvrdi da djeca restrukturiraju gramatiku prilikom usvajanja jezika. Tu postoji nedostatak jer je činjenica da jezične promjene nisu primarno vezane za usvajanje jezika, nego se javljaju kod odraslih govornika.

Sociolingvistička objašnjenja gravitiraju oko činjenice da se jezične promjene mogu izravno promatrati, što je primjenjivo i na ovo istraživanje pojavljivanja nesufiksne tvorbe žargonizama osječskog govora. Govornici se koriste jezikom te razne jezične varijable mogu se povezati s određenim skupinama govornika, a iz toga proizlazi da će ljudi određenih godina, spola ili etničkih pripadnosti uoprijebiti pojedinu jezičnu karakteristiku na svoj način.

Do jezičnih promjena dolazi upravo kada se skupina govornika u jezičnoj interakciji počne služiti nešto drugačijim jezičnim obrascem, a njihov pokretač je društvena potreba govornika da se prilagode jedni drugima u specifičnim govornim situacijama (Jutronic, 2010: 19).

Cjelokupna sociolingvistika razlikuje dvije vrste jezičnih promjena, a to su promjene

iznad razine svijesti i ispod razine svjesnosti. Promjenu odzgo lingvisti nazivaju i ciljanom promjenom, jer je izvana motivirana i svjesna, a zasnovana je na modelu jezika u kontaktu. Bitno je zamijetiti i činjenicu da ciljane promjene obično ne donose ništa novo u jezik

Općenito govoreći, Dunja Jutronic navodi da je jedno od glavnih pitanja u teoriji jezičnih promjena pitanje inovatora - tko započinje jezične promjene. James i Lesley Milroy tvrde da se inovator nalazi unutar društvene mreže odnosa, gdje se mogu primijetiti čvrste i labave veze. Osobe koje su mobilne uglavnom imaju slabe veze unutar skupine te ih nije lako ni proučavati ni locirati. Na govornika inovatora, kako god, treba se gledati kao na nužni teoretski stup jezične promjene, no upravo su te labave ili slabe veze u skupinama unutar društvene mreže važne za prenošenje

inovacija, i to iz jedne skupine u drugu. Bitno je naglasiti i da su skupine s labavim odnosima među članovima mnogo brojnije od onih s čvrstim, jerse u takve odnose ne ulaže toliko vremena i energije kao u stvaranje postojanijih veza skupine. Nadalje, mnogo veći broj pojedinaca može se uklopiti u sustav društvene mreže uz pomoć slabih veza nego uz pomoć čvrstih.

Pojedinci koji su mobilni, koji se dosta kreću, zauzimaju položaj marginalaca u nekoj skupini, te ih to čini dobrima za prenošenje informacija preko ili izvan društvenih granica. Upravo tako i šire jezične inovacije, ali problem je u pitanju kako marginalni pojedinci mogu uspješno širiti inovacije središnjim članovima grupe koji se zapravo odupiru inovacijama. Takvim članovima bitno je zadržati čvrstu i zatvorenu skupinu, kao i njezin govor. Odgovor je da središnji članovi čak i ne prihvaćaju inovacije te je potrebno da vrlo velik broj ljudi bude izložen inovacijama da bi se one zapravo usvojile. Bitna činjenica kod prihvaćanja promjena je ta da su, kao što je već napomenuto, u mobilnim društvima labave veze mnogobrojnije od čvrstih, što je pogotovo često u urbanim zajednicama. Tako neki od govornika sa slabim vezama unutar jedne zajednice zapravo mogu biti mostovi u prenošenju i raširivanju informacija i inovacija (Jutronic, 2010: 20).

3. Gradski govor – predmet sociolingvistike

Govor grada jedan je od glavnih interesa proučavanja sociolingvistike. Ona, kao jezikoslovna disciplina, proučava društveni aspekt jezika gdje se analizira grad kao govorna zajednica. Društveni kontekst varira veličinom, budući da se govorne zajednice kreću od vrlo malih ka većima. Pri tome se obično uzimaju u obzir cjeline poput sela, grada, pa i cijele nacije. Može se reći da je upravo govorna zajednica tip idealizirane konstrukcije gdje se mogu primijetiti tri temeljna koncepta, a to su društvena skupina, komunikacijska mreža i jezično homogeno stanovništvo. Pojam *homogeno*, koji se pojavljuje u idealiziranoj konstrukciji, treba uzeti s rezervom, jer je bitno obilježnje govora grada upravo antonim *heterogeno*.

Jedan od bitnijih pojmova sociolingvističkog proučavanja je i govorni varijetet koji se odnosi na jezik kojim govori bilo koja grupa govornika. Postoje četiri tipa govornog varijeteta: standardni jezik, sociolekt (društvena raslojenost jezika), regionalni govorni varijetet (prostorna raslojenost jezika) te registri (funkcionalna raslojenost jezika).

Sociolekti kao vertikalna dimenzije jezika uvjetovani su raznim čimbenicima: društveno – ekonomskim statusom, etničkom pripadnošću, pripadnošću subkulturnim skupinama, spolom, hobijima, starošću... Pojam sociolekt nadređen je pojmovima žargon, sleng, argot te šatrovačkom govoru. Nabrojani jezični varijeteti slijevaju se u auru govora grada. On obuhvaća govor običnih ljudi u svakodnevnoj komunikaciji, te su u njega uključeni govorni i pisani jezik koji se koriste kad se javi potreba za upotrebom standardnog jezika. Isto tako, u gradu razne društvene grupe imaju svoj jezik, te se tako govori o jeziku tiska, radija, televizije, ali i mladi naraštaji stvaraju svoj specifični žargon.

Iz ovoga se zaključuje kako je heterogenost jedna od glavnih karakteristika govora grada, iako postoji središnja struktura koja ga definira baš kao govor grada, a ne npr. standardni jezik ili neki dijalekt.

Urbane sredine, dakle, stvaraju jezični idiom koji nosi odlike dijalektalnog i standardnog, ali na tome izrasta nešto specifično za urbanu sredinu; u gradovima dolazi do jezičnih procesa koji određuju budućnost jezika. "1960. dolazi do ozbiljnijeg interesa za govor gradova. Suvremeni razvoj urbane dijalektologije zasluga je inovacija jednog lingvиста, Williama Labova, koji je prvi doveo lingvistiku na ulice New Yorka. U urbanoj sredini model klasične govorne zajednice počinje se raspadati." (Halliday, 1983: 2)

Dakle, idealizirana jezična zajednica polako se raspada te upravo već spomenuta homogenost stupa na snagu. Do jezičnih promjena dolazi samim time što ljudi govore i što se društvo tijekom vremena mijenja. Jezik se takvim promjenama prilagođava na razne načine – povećava se rječnik, a dolazi i do promjena u morfologiji i sintaksi.

Jezični sustav je varijacija, što implicira da je sam jezik promjenjiv, a razlike postoje ne samo među pojedincima, već i unutar govora samog pojedinca. Tipično je da se razne subkulture – društvena klasa, generacijska grupa i sl. – odvajaju po načinu izbora jezika unutar jezične raznolikosti.

Postoje i teškoće vezane uz proučavanje gradskog govora, kao npr. prikupljanje građe zbog same činjenice da se jezik vrlo brzo mijenja, a i određeni žargonizmi s vremenom izlaze iz upotrebe. To se može primijetiti i u osječkom govoru, primjerice, prije nekoliko godina koristio se izraz *tip* za mušku osobu, dok se danas upotrebljava izraz *lik*.

Postavlja se pitanje može li se gradski govor uzeti kao primjer samostalnog idioma sa svim svojim posebnostima, te koliko je taj jezični sustav definiran ili nedefiniran. Jezik urbane sredine razvija neke jezične osobine koje su u nastajanju ili u razvoju i koje se ne mogu uspoređivati s karakteristikama dijalekata koji stvaraju taj idiom u kontaktu sa standardnim jezikom. No je li taj govor baš nejedinstven? Ispravno je smatrati da u nejedinstvenom i raznovrsnom govoru grada ipak postoji svojevrsna jezgra za koju bi se moglo vezati i detaljnije definirati govor grada, tj. urbani idiom. U cjelokupnom procesu treba tražiti najtipičniji idiom vezan za jedan grad, a može se reći da je to govor mlade populacije školovane i rođene u tom gradu, na čemu se temelji i ispitivanje u vezi s ovim radom.

4. Žargon

"Jezik nema pedigree. Jezik je mješanac, šašavo, poludivlje pseto koje se otima vlasniku, bježi s lanca, druži sa sličnim uličnim džukelama, bezobzirno pari s kojekakvim sumnjivim kujama te se vraća kući pun krpelja i buha." (Tomić, 2007)

Žargon je pojava koju je vrlo teško odrediti. Pod tim se pojmom podrazumijeva društveni idiom u širokom rasponu. Postoji sleng (eng. *slang*), ili staleški govor, argo (franc. *argot*) kao umjetni jezik skupine koja ne želi da ju razumiju druge skupine ili se želi odvojiti od ostalog društva te praktični žargoni koji odražavaju potrebe raznih obrta i zanimanja (npr. mornarski, vojnički, školski, sportski...). Postoji i šatrovački govor kao specijalni govor proizašao iz govora skitnica, džepara, kockara, a nastao je ili od riječi šatrovac, tj. čovjek koji živi pod šatorom, ili od riječi šatrundža, tj. zatvor (Težak, 1991: 26).

Žargon hrvatskog jezika obojen je izrazitim obilježjem nekog narječja (npr. osječki, splitski, zagrebački). Postoje i elementi nekog stranog jezika, danas najviše engleskog, no zamjetan je i njemački utjecaj, posebice kod osječkih žargonizama. Žargon je pun novotvorbi i predstavlja nadopunu svakodnevnog govora te je kao takav posebno zanimljiv sloj kolokvijalnog leksika, prostorno je i vremenski ograničen. Bitno je istaknuti sociolingvističku funkciju žargona. Određene društvene grupe identificiraju se pomoću žargona koji koriste, može se reći da služi kao sredstvo raspoznavanja; upotreba istog žargona svjedoči o pripadnosti određenoj skupini.

Poetski rečeno, to je parazitski jezik, izrasta na deblu bilo kojeg prirodnog jezika i deformira mu morfologiju i rječnik. Žargonska se tvorba riječi odlikuje slikovitošću, zvučnošću, podrugljivošću, rječnik se često zasniva na ironiji, sarkazmu, kontrastu, hiperboli... Najbitnija je razlika od standardnog jezika leksička – promjene u žargonskom leksiku događaju se daleko brže nego u bilo kojem drugom jezičnom segmentu, dok su na drugim jezičnim planovima razlike najčešće uvjetovane dijalekatnim osobinama sredine u kojoj žargon nastaje.

S druge strane, škrt je u apstraktnim pojmovima i poetizmima (nema riječi za pojmove: pjesnik, pjesništvo...), ali je poetičan u tvorbi (ludjeti od ljubavi – *venuti k'o zumbul*, glupa ideja – *biser*). Ima mnogo vulgarizama. To je govor koji ne želi biti izlizan, staromodan i kao takav predstavlja jezično osvježenje, ali treba znati gdje mu je mjesto.

5. Tvorba žargonizama

5.1. Načini stvaranja šatrovačkog govora

Najjednostavniji je oblik tvorbe metateza. Premještanjem slogova u jednoj riječi dolazi do nastajanja nove riječi, pa tako od riječi *kuća* dobivamo *ćaku*. Potpomognute prefiksima i sufiksima metateze su najbrži i najlakši način stvaranja čitavih jezičnih blokova. Česti je prefiks *jo-* i sufiks *-nj*, što u ovom primjeru dovodi do riječi *joćakunj*.

Sljedeći način jest stvaranje novih izraza. Dok se u metatezama koriste već postojeće riječi standardnog jezika, ovdje nastaju nove riječi i skupine riječi zbog novonastalih društvenih, političkih ili tehnoloških promjena. Neki novi predmeti, stvari i pojave dobivaju nove izraze. S vremenom oni mogu postati kolokvijalizmi pa i standardnojezične riječi pa katkad nismo svjesni da je neki oblik prvotno bio žargonizam (mlazni avion – mlažnjak).

Daljnji je oblik stvaranja šatrovačkog skraćivanje riječi. Od riječi *profesor* dobivamo *profa*, od *fakultet* *faks*, od *profesionalac* *profi*, itd.

I na kraju, šatrovački nastaje preuzimanjem i modificiranjem stranih riječi. Pritom treba istaknuti fonetiziranje svih etimoloških oblika. *Frend* je prijatelj, *spika* je razgovor, a *faca* je lice.

5.2. Formalna tvorba

Jedna je od zastupljenijih tvorba osječkih žargonizama **prefiksalna tvorba**, tvorba nove riječi pomoću prefiksa ili predmetka, tvorbene riječi koja dolazi ispred riječi.

iz- :

iz+tamburati (istućí), *iz+pucati* (poludjeti), *iz+kemijati* (smisliti)

na- :

na+fiksán (nadrogirán), *na+pušiti* (uzimati opojna sredstva), *na+đindati* (staviti puno nakita, ukrasa), *na+keljiti* (staviti), *na+mazati* (napiti), *na+zujati se* (blago napiti), *na+brijan* (nervozan), *na+lemati* (natućí), *na+pucan* (sređen)

ob- :

ob+lokati (napiti se)

pre- / pri- :

pre+dobro, pre+loše, pre+strašno, pre+bolesno, pre+jadno,

pre+grozno (vrlo+pridjev) *pre+tumbavati* (premještati), *pre+tenkirati* (prepiti se), *pri+heftati* (zakačiti), *pre+cvikati* (odrezati)

pro- :

pro+cvikati (poludjeti), *pro+fulati* (promašiti), *pro+đirati* (prošetati)

raz-:

raz+trubiti (razglasiti)

s- :

s+kontati (shvatiti), *s+kockati se* (srediti se)

u- :

u+rokati (nadrogirati), *u+furati* (ući)

z-:

z+bariti (osvojiti), *z+gaziti (se)* (napiti se)

za-:

za+brijati (pomisliti), *za+mračiti* (naživcirati se), *za+kuhati (za+kuvati* (napraviti nered),

za+copati (zaljubiti)

Od ostalih načina tvorbe, preostale su još one manje zastupljene u tvorbi žargonizama osječkog govora, kao što su prefiksarno-sufiksna, srastanje i polusloženice. No ovdje su prikazani i primjeri skraćivanja, posuđivanja i metateze, koji su česti u svakodnevnoj komunikaciji, a njihova se upotreba sve više širi.

Prefiksarno – sufiksna tvorba ona je u kojoj se riječi istodobno dodaju i prefiks i sufiks.

u+saft+ati (uznojiti se)

Srastanje se događa kada se u složenicu udruže dvije riječi.

prekokrasan (prelijep)

Polusloženice su vrsta nepotpunih složenica u kojoj prvi dio označuje drugi kao atribut, ali se ne sklanja i zadržava svoj naglasak.

seljo-beljo (priprosto ponašanje), *trta-mrta*, *cile-mile*, *vamo-tamo*, *ovo-ono* (izrazi za okolišanje)

Skraćivanje je način tvorbe riječi u kojem nova riječ nastaje tako da se druga riječ skрати, npr. *auto* umjesto automobil. Riječi nastale kraćenjem zovu se skraćenice. Takva je tvorba, sudeći po količini prikupljene građe, jedna od plodnijih.

Lega (kolega), *brija* (super), *bespla*(besplatno), *komp*(kompjuter), *pes* (Play Station), *bljuzga* (bljuzgavica), *butra* (djevojka), *bajs* (bicikl), *očale* (naočale), *pelin* (pelinkovac), *kaf* (kafić), *maja* (majica), *rija* (murija), *zika*(glazba), *žesta* (žestica), *kope* (kopačke), *klada* (kladionica), *hambi* (hamburger), *guc* (gutljaj), *griz* (zalogaj), *friz* (frizura)

Metateza je premještanje slogova unutar jedne riječi, gdje dolazi do nastajanja nove riječi.

vopi (pivo), *rekbu* (burek), *žišku* (razumiješ), *jerfra* (frajer), *ljakse* (seljak), *ćevru* (vruće), *žasu* (užas), *tebra* (brate), *vutra* (trava), *vugla* (glava), *čehla* (hlače), *janpika* (pijan), *ćiku* (kući), *panglu* (glupan), *trasu* (sutra), *Ganci* (Cigan), *tikepa* (patike), *škepje* (pješke), *vozdra* (zdravo)

Posuđivanje s prilagodbom događa se kada se riječi iz stranih jezika posude u hrvatski te prilagode grafijski, fonološki ili morfološki.

Dir (krug), *škemba* (stomak), *ganc* (cijeli), *ful* (zapravo), *fensi* (dotjeran), *flajer* (letak), *ziher* (sigurno), *šuže* (cipele), *šverc* (šalabahter), *tašnica* (torbica), *filing* (osjećaj), *farbanje* (zavaravanje), *sigar* (cigara)

5. 3. Još neke od posebnosti osječkog govora

U osječkom se govoru često može primijetiti redukcija postakcenatskih vokala u izgovoru glagolskog pridjeva radnog, ženskog roda, kao npr. *vid'la*, *misl'a*, *ured'la*. Također je primjetno i ispadanje glasa *t* u skupovima –aest (-aest > aes: *dvanaes'*). Riječ *hvala* može se čuti i kao *fala*, dok se u pojedinim riječima glas *h* zamjenjuje glasom *v*: *kuhati* – *kuvati*, *buha* – *buva*, a može se i izostaviti ako se nalazi na početku riječi: *hlad* – '*lad*, *hlače* – '*lače*. Javlja se i okrnjeni infinitiv (*čitat'*, *otić'*), a imperativ glagola *dati* poprima skraćeni oblik *de*. Kao još neke od posebnosti javljaju se čestica *aj*, kao skraćeni oblik čestice *hajde*, *oš* od *hoćeš*, ali i uzrečica *a ne da li*, koja je u posljednje vrijeme sve češća, a označava potvrđivanje.

Takvi se obrasci mogu, naravno, čuti i u područjima oko Osijeka, dakle u cijeloj Slavoniji i Baranji, što je činjenica koja ide u prilog ranije objašnjenjima teoriji jezičnih promjena koje se događaju preko mobilnih članova različitih društvenih zajednica.

6. Zaključak

Cilj je ovoga rada bio istražiti govor grada Osijeka u tvorbenom smislu. Općenito govoreći, gradski govori obuhvaćaju veliko područje istraživanja sociolingvistike, no kod nas je još uvijek nedovoljno proučavan žargon. Ta je činjenica donekle i razumljiva budući da se urbana dijalektologija u svijetu počela razvijati tek 60-ih godina i to pod vodstvom američkog lingvista Williama Labova. Još jedno objašnjenje zašto se dijalektolozi ne bave gradskim dijalektima govori da se to događa zbog toga što gradski dijalekti zapravo ne postoje, a kaotično jezično stanje u gradovima koje se neprestano mijenja od prilike do prilike nepogodno je za istraživanja. Prva tvrdnja o nepostojanju gradskih dijalekata svakako se pokazala neistinitom, a druga, o neprestano mijenjajućem jezičnom stanju gradova mora predstavljati izazov i motivaciju za bavljenje tom problematikom.

Unatoč svojevrsnoj tromosti i nedostatku interesa lingvista za proučavanje gradskih govora, građa je sve više i više. Žargonizmi se najčešće mogu čuti kod mlađe populacije, što i sama definicija žargona kao razgovorog jezika kaže – govor je to omladine. Građa je skupljana u svakodnevnoj komunikaciji s govornicima te s interneta, područja gdje se u neformalnom komuniciranju jednako često mogu primijetiti žargonizmi.

Kada je riječ o tvorbenim načinima osim sufiksacije, u osječkom je govoru prefiksacija najčešće zastupljena, kao i još jedan plodonosan način tvorbe novih žargonizama – metateza. Od češće korištenih prefiksa pojavljuju se tu pre-, pri-, za-, na-, dok je metateza sama po sebi prilično jednostavan način stvaranja novih riječi. Njome skoro u svakom trenutku mogu nastati novi žargonizmi, jednostavnim načinom premiještanja slogova. Skraćivanje, kao i posuđivanje s prilagodbom također su iznimno uspješni i česti načini tvorbe, dok su srastanje i prefiksarno-sufiksalna tvorba nešto rjeđi.

Žargonizmi općenito pridonose posebnosti gradskih govora, a tako je i s osječkim žargonizmima. Predstavljaju poseban fond riječi koji je karakterističan upravo za Osijek i okolicu, čime se i ispunjava jedna od njihovih glavnih funkcija – sredstvo za identifikaciju i komunikaciju određenih društvenih skupina. Postavlja se, međutim, konačno pitanje – obogaćuju li ili osiromašuju žargonizmi jezik? Nakon ovog istraživanja može se zaključiti da doista obogaćuju u određenoj mjeri, ali da također imaju svoje mjesto i ulogu u jeziku te se ne bi trebalo događati njihovo prelijevanje u neke druge jezične stilove gdje im nije mjesto.

Literatura

1. Halliday, M.A.K., *Jezik u urbanoj sredini*, Argumenti, 1-2/1983.
2. Ham, Sanda, *Makar šta, ili o osječkom govoru*
Dostupno na <http://www.croatia.ch/zanimljivosti/081006.php> (20. travnja 2010.)
3. Jutronic-Tihomirović, Dunja, *Jezik grada*, Argumenti, 1-2/1983.
4. Jutronic, Dunja, *Spliski govor – od vapura do trajekta*, Naklada Bošković, Split, 2010.
5. Kapović, Mate, *Najnovije jezične promjene u zagrebačkom govoru*, Kolo, god. 26., br.3, Zagreb, 2006.
6. Kapović, Mate, *Jezični utjecaj velikih gradova*, Dostupno na:
http://www.hrvatskiplus.org/index.php?option=com_content&view=article&id=328%3Akapovic-gradovi&catid=38%3Ajezik-lingvistika&Itemid=72 (24. Kolovoza 2011.)
7. Mravunac, Lorna, *Osječki žargon*, Glede, god. II., br. 1-2, Osijek, 1998.
8. Sabljak, Tomislav, *Rječnik šatrovačkog govora*, Globus: Zagreb, 1981.
9. Težak, Stjepko; Babić, Stjepan, *Gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga: Zagreb, 2007.
10. Težak, Stjepko, *Hrvatski naš svagda(š)nji*, Školske novine: Zagreb, 1991.
11. Trudgill, Peter, *Sociolinguistics - an introduction to language and society*, 4th Ed, Penguin Books, 1990.
12. Žanić, Ivo, *Kako bi trebali govoriti hrvatski magarci?*, Algoritam: Zagreb, 2009.
13. Žanić, Ivo, *Nove stvarnosti i njihovi nazivi*, Polit. misao, Vol XLI, 2004., br. 1, str. 74–91

Izvori

1. Tomić, Ante, *Jezik kao pas*, Jutarnji list, 4. veljače 2007.

Dostupno na <http://www.jutarnji.hr/template/article/article-print.jsp?id=211644>
(22. kolovoza 2011.)

2. Svakodnevni razgovor s lokalnim govornicima

3. Internetski forumi

www.sib.hr

www.index.hr

www.osijek031.com